

LITERATUUR

- COESËL, M., 1996. Opkomst van natuurstudie en natuurbescherming in Nederland: feiten en achtergronden. In: A. VAN LOON et al. De eeuw van Thijssse. Amsterdam, Heimans en Thijssse Stichting.
- HANA, K., 1965. Feest in de natuur. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf.
- HARTSEN, F.A., 1865. Eene botanische wandeling in de omstreken van Rijsenburg. Proeve van topografische plantkunde.

- Album der Natuur jrg. 1865: 289-304.
- LIGTHART, J., 1900. Er is haast bij. School en Leven 1 (1899-1900): 474.
- SMEENK, C., 1996. In memoriam dr. Arie Scheygrond. Lutra 39(2) 1996: 57-65.
- SNELLEN VAN VOLLINGHOVEN, S.N., 1872. Vijf entomologische wandelingen. Haarlem, Kruseman.
- THIJSSSE, JAC.P., 1898. Nieuws uit Zuid-Limburg. De Levende Natuur 3: 121-124.
- THIJSSSE, JAC.P., 1921. John Burroughs. De Groene Amsterdam-

mer 23-4-1921.

- THIJSSSE, JAC.P., 1934. De bloemen en haar vrienden. Verkade-album.
- THIJSSSE, JAC.P., 1942. Waarde Versluys. (Brief van Thijssse aan Versluys, 26-11-1942). Heimans en Thijssse Stichting, Jac.P. Thijssse-archief.
- VERSLUYS, 1896. Uitgaande brieven van uitgeverij W. Versluys nr 18 (14-2-1896). Letterkundig Museum, Den Haag Versluys-archief.
- WESTERDIJK, J., 1911. Heimans en Thijssse. Eigen Haard 37: 9-15.

NA ZESTIG JAAR EEN NIEUWE DRUK VAN HET WANDELBOEKJE VAN HEIMANS EN THIJSSSE

J. Mennema, Molenweg 32, 2242 HS Wassenaar

Het zo zorgvuldig door de heer Goedheer bewaarde manuscript van Thijssse (COESËL, 1999) bevatte:

- een exemplaar van de in 1938 verschenen 11^e en laatste druk, voorzien van aantekeningen van Jac.P. Thijssse, zowel wat betreft de tekst als de illustraties (figuur 1);
- handgeschreven nieuwe teksten van Thijssse voor diverse maanden van *De Jaarkring* (figuur 2);
- nieuwe kleurenplaten van Dr. J. Wilcke op verzoek van Thijssse vervaardigd ter aanvulling en vervanging van de oude zwartwit-prenten.

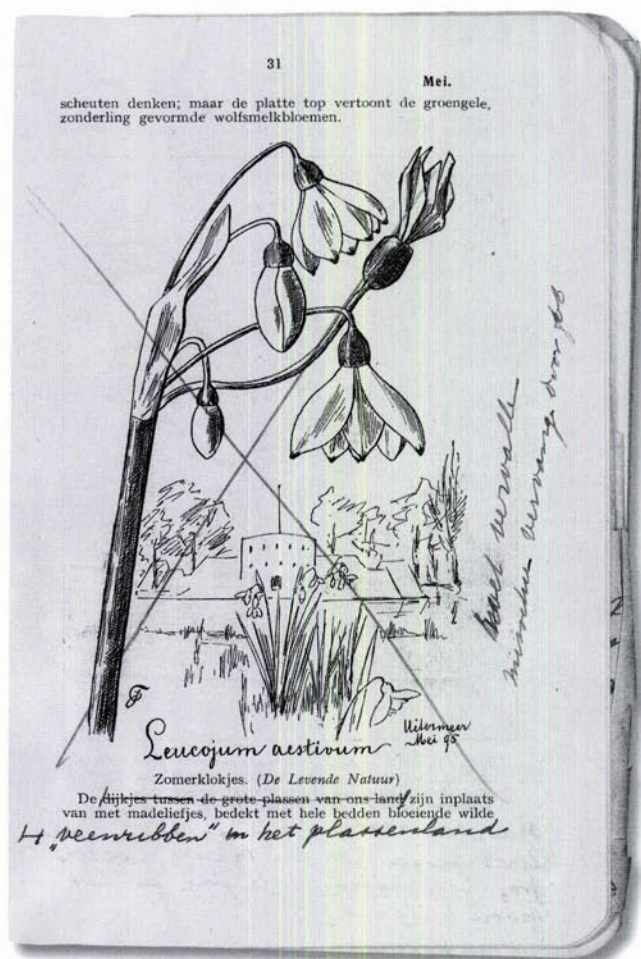
Allereerst ben ik begonnen met *De Jaarkring* door de geheel nieuwe en de deels verbeterde teksten in de thans geldende spelling en Nederlandse naamgeving uit te schrijven en deze toe te zenden aan een viertal meelezende adviseurs met de vraag: Wat vinden jullie ervan?

Het werd een gelijkspel: 2-2; twee laaiend enthousiast, twee zeer sceptisch: dat kun je zo niet publiceren! - niet omdat de tekst weinig boeiend zou zijn, integendeel, maar omdat er in de afgelopen ruim vijftig jaar in Nederland heel wat veranderd was.

Zo schrijft Thijssse als nieuwe tekst in de maand maart: "De mestkar doet zijn triomftocht over weiden en hooilanden". Kom daar nu eens mee.

Hanenkammen - de paddestoelen wel te verstaan -, Bolderik en Vetblad waren 50 jaar geleden heel overvloedig te vinden, zo schrijft Thijssse. Maar de zure regen heeft via een ingewikkeld proces de Hanenkam sterk doen verminderen. De Bolderik is uit zijn eigenlijk biotoop, onze rogge-akkers - zo die er nog zijn - verdwenen en wordt thans aangetroffen in de uitgezaaide berm van nieuwe wegen in het stedelijk milieu. Het Vetblad van onze vochtige heiden en onbemeste schrale graslanden is niet alleen in aantal groeiplaatsen zeer sterk achteruitgegaan, maar ook in aantallen individuen: van 10.000-en in de tijd van Heimans en Thijssse tot niet meer dan zo'n 100 exemplaren thans (MENNEMA et al., 1985).

2-2! Twee zeer enthousiast, twee nogal sceptisch. Wat te doen? Met voetnootjes Thijssse's briljante tekst - een Tachtiger waardig - verminken om onderaan de pagina de lezer teleurstelling op teleurstelling te bezorgen

FIGUUR 1

Pag. 31 uit de door Thijssse bewerkte 11^e druk.

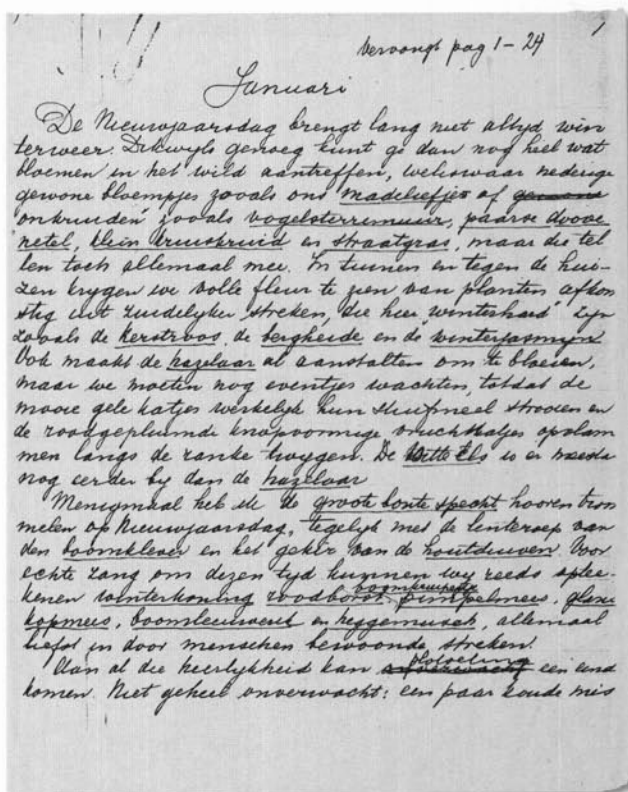
door te vermelden dat de Visotter inmiddels uit ons land is verdwenen, de vlindersoort Grote vos in Nederland is uitgestorven etc. etc.? Ik kon dit niet over mijn hart verkrijgen en besloot Thijsses tekst integraal op te nemen - en zonder voetnoten. Het is nu een echt natuurhistorisch verhaal geworden, met de nadruk op historisch!

Wel leek het mij goed om in een inleiding de argeloze lezer te waarschuwen voor het feit, dat in *De Jaarkring* de natuur in Nederland van vijftig jaar geleden werd beschreven. Op een aantal plaatsen is de tekst niet conform de huidige toestand, maar we kunnen nog steeds genieten van de beschrijvingen van Tjiftjaf en Fitis, van Nachtegaal en Koekoek, van Zwartkop en Tuinfluiter! En in onze voorjaarsbossen bloeien de Sleutelbloemen en de Bosanemonen, de Klaverzuring en het Muskuskruid, de Gulden boterbloem en het Longkruid nog nagenoeg even uitbundig als vijftig jaar geleden.

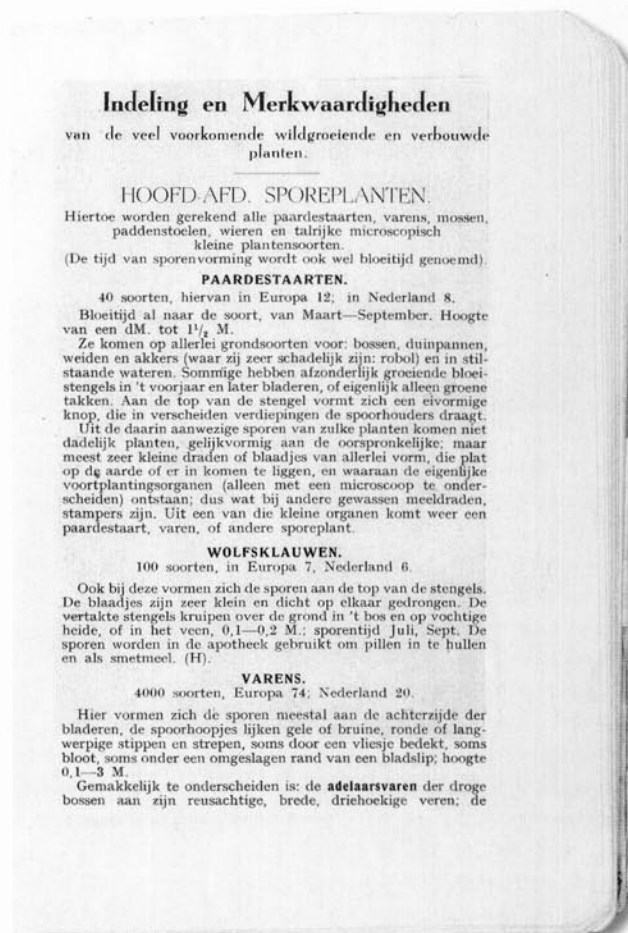
Na *De Jaarkring* hadden Heimans en Thijsses en het lijkt mij goed er even op te wijzen, dat ondanks de nieuwe teksten van Thijsses het *Wandelboekje* nog steeds duidelijk herkenbare bijdragen van Heimans bevat - een hoofdstuk opgenomen, getiteld *Indeling en Merkwaardigheden van de veel voorkomende wildgroeiende en verbouwde planten* (figuur 3). In systematische volgorde werden de kenmerken van de verschillende plantenfamilies behandeld en nadere bijzonderheden vermeld over diverse soorten, die tot de familie behoren.

Dit onderdeel van het *Wandelboekje* werd gevolgd door de *Kleine Flora van Nederland*. Door middel van een zeer eenvoudige determinatietabel werd verwezen naar een 17-tal, in latere drukken een 18-tal pagina's met kleine afbeeldingen van plantensoorten (figuur 4). Namen werden bij de kleine plantentekeningen niet vermeld, wel waren zij genummerd. Achterin was een alfabetisch register opgenomen, zodat de gebruiker aldaar kon vernemen dat de door hem gezochte plant, bijv. afbeelding 16 van Plaat I *Azolla* was en dat daarover op pag. 81 van de *Indeling en Merkwaardigheden van de veel voorkomende wildgroeiende en verbouwde planten* nadere bijzonderheden werden vermeld.

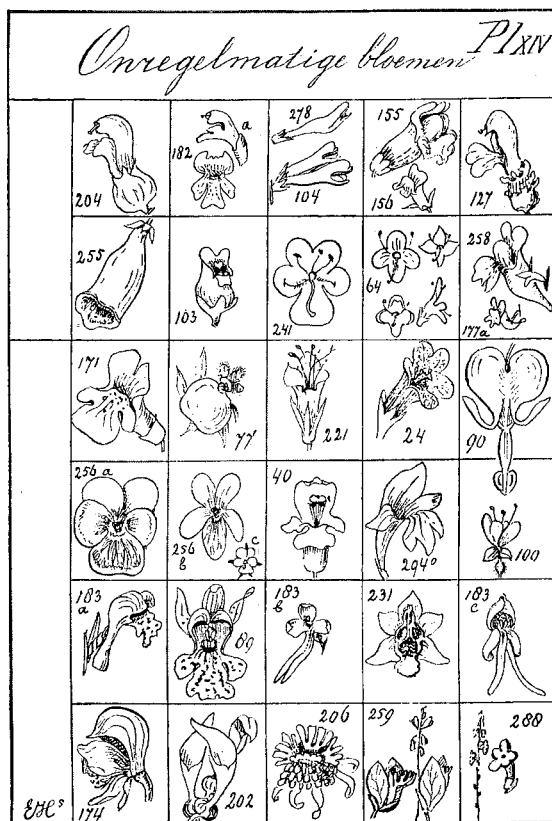
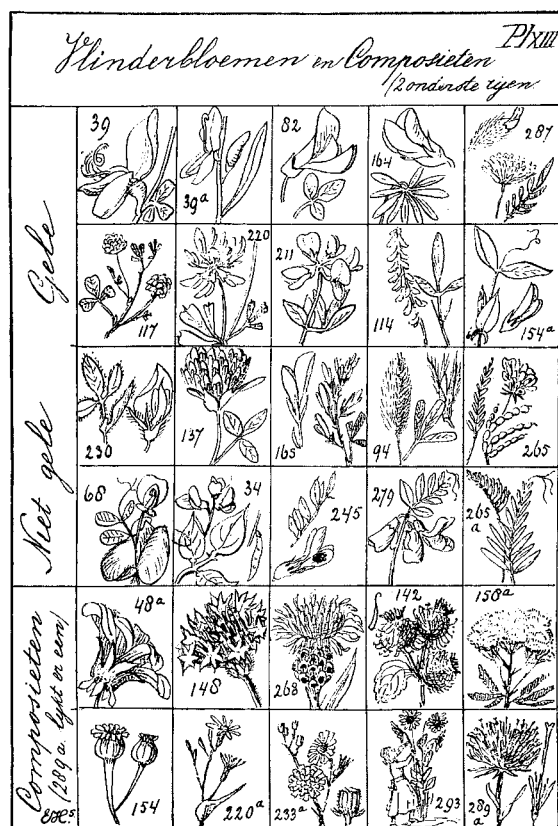
Aanvankelijk verwezen de nummers van de afbeeldingen inderdaad naar een alfabetische lijst van plantennamen. Maar botanici hebben

FIGUUR 2
De nieuwe begintekst van de maand januari voor *De Jaarkring*.

FIGUUR 3
Titelpagina uit de 11e druk van het hoofdstuk *Indeling en Merkwaardigheden van de veel voorkomende wildgroeiende en verbouwde planten*.

FIGUUR 4

De platen XIII en XIV uit de 1^{le} druk: Links de Vlinderbloemen en Composieten, rechts de Onregelmatige bloemen (tekening van E. Heimans).

de neiging om plantennamen, ook de Nederlandse, af en toe drastisch te wijzigen. Zo werd bijv. de oude naam Bloedaar vervangen door Kattenstaart. In de volgende drukken stond achter het betreffende nummer de naam Bloedaar met een verwijzing naar de nieuwe naam Kattenstaart en eerst daar vond men de pagina, die verwees naar de biologische bijzonderheden van deze plant. Het voortdurend "repareren" van het register maakte dit onderdeel van het *Wandelboekje* steeds moeilijker toegankelijk.

Daarom heb ik in deze nieuwe druk voor een andere opzet van de *Kleine Flora van Nederland* gekozen. Maar: met behoud van de authenticiteit van de boeiende teksten van Heimans en Thijssse over de biologische bijzonderheden van de planten, met name hun bestuivingsmechanismen en met behoud van de toch wel heel karakteristieke plantenplaten!

De afbeeldingen op deze platen zijn opnieuw genummerd - van 1 tot 392 - en ik heb de platen gecombineerd met de bijbehorende tekstdelen uit de *Indeling en Merkwaaardigheden van de veel voorkomende wildgroeiende en verbouwde planten*.

Wie denkt op basis van enige gelijkenis met de afbeelding de plant, die hij gevonden heeft te herkennen, kan nu direct naast de plaat de naam en de bijbehorende tekst lezen. Voorts heb ik deze tekst geactualiseerd op basis van gegevens, waarover wij nu beschikken!

En omgekeerd: Wie iets wil weten over bijv. de Okkernoot, zoekt in het register naar deze naam en wordt dan verwezen naar de afbeelding op plaat III, nummer 32. Direct achter de naam vindt hij de naam van de familie, waartoe de plant, in dit geval de Okkernoot behoort, het aantal soorten, dat deze familie over de hele wereld kent en hoeveel hiervan in Nederland voorkomen, in dit geval 3, maar dan wel aangeplant!

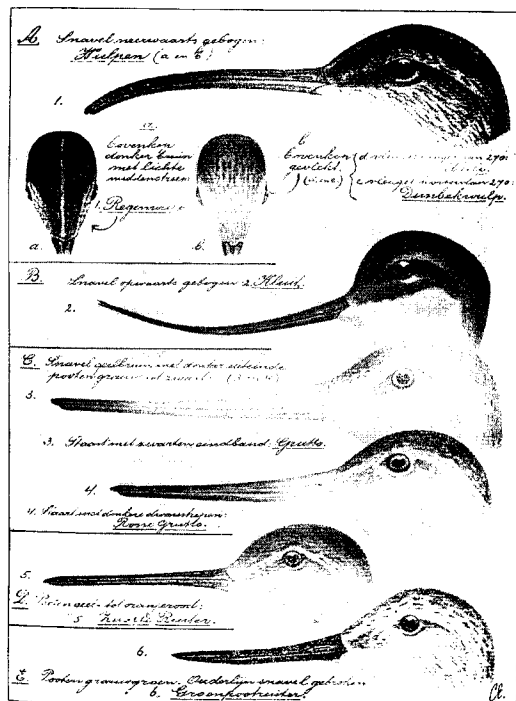
Het is opmerkelijk, dat Thijssse destijds aan uitgever Versluys schreef, dat er eventueel maar wat illustraties moesten verdwijnen als de uitbreiding van zijn tekst van *De Jaarkring* dit noodzakelijk maakte (THIJSSSE, 1942). Gelukkig bleek uitgever Wim Hazeu bereid het aantal illustraties, zowel bij *De Jaarkring* als bij de *Kleine Flora van Nederland*, uit te breiden, omdat hij met mij van mening was, dat dit het

Wandelboekje aantrekkelijker zou maken. Het aantal pagina's is dan ook in deze nieuwe druk, in vergelijking met de voorgaande uit 1938, van 246 naar 264 gebracht.

Het was tevens opmerkelijk, dat Thijssse in zijn manuscript menigmaal aangaf een tekening te doen vervangen door een foto (figuur 1). Aanvankelijk heb ik deze aanwijzing niet willen volgen en ben ik op zoek gegaan in oude afleveringen van *De Levende Natuur*, het tijdschrift van Heimans en Thijssse naar prenten, die geschikt waren om in de nieuwe druk van het *Wandelboekje* te worden opgenomen. Maar die speurtocht in de bibliotheek van het Rijksherbarium leverde niet voldoende nieuwe - of beter gezegd oude - illustraties op. Daarom ben ik uiteindelijk toch gewicht voor de aanwijzingen van Thijssse en heb ik vele foto's en dia's uit eigen collectie toegevoegd. Ik prijs mij daarbij gelukkig dat ik ook kon beschikken over plantendia's van wijlen mijn schoonvader M.D. Moes.

Tenslotte wat de nieuwe druk van het *Wandelboekje* betreft, de appendix: de pagina vullende prenten met insecten, lagere planten,

225

Neusgat ver achter de snavelhelft, een of twee spanvliezen
tussen de tenen, snavel langer dan 50 mm. Schaal $\frac{1}{2}$.
Wulp, Kluut, Grutto, Zwart Ruit, Groenpootruiter.
Wandelboekje. 15

FIGUUR 5

Een van de historische
vogelprenten van Eykman,
nog steeds aanwezig in de
nieuwe druk!

schelpen, slakken en vogels.

Verschillende daarvan stonden op een willekeurige plaats door het boek heen. Het leek mij juist al deze platen bijeen te brengen aan het eind van het boek. De regelmatige gebruiker van het Wandelboekje zal heel spoedig de prent weten te vinden, waar mogelijk de schelp staat afgebeeld, die hij aan het strand heeft gevonden.

Thijsses' verzoek om een aantal nieuwe prenten van Dr. Wilcke in kleur te plaatsen, is niet ingewilligd. Niet alleen om commerciële redenen - het Wandelboekje moet tegen een concurrerende prijs worden aangeboden - maar ook vanwege de eenvoudige, doch indringende eenheid, die het boekje uitstraalt.

Bovendien, wie bijv. de historische vogeltekeningen van Eykman (pag. 249-254) bekijkt (figuur 5), ziet een stukje historie van de studie

van de Nederlandse vogels. De veldkijker en de telkens waren ten tijde van Dr. Eykman nog niet zodanig ontwikkeld, dat het herkennen van vogels en het fotografisch vastleggen van hun aanwezigheid hier te lande, gemeengoed was. Het klinkt misschien wat cru, maar vogels determineerde je als je ze in de hand had. En daarom had in de beginjaren van het Wandelboekje het jachtgeweer voor de vogelaar een grotere voorliefde dan de toen nog vrij bescheiden veldkijker. Eykmans prenten bewijzen het: hij onderscheidt de vogels, in dit geval de steltlopers op de plaats van het neusgat in de snavel en het spanvlies tussen buiten- en middenteen. En dat was met de kijker uit die tijd niet waar te nemen! Wel met de vogel als balgie!

Het opnemen van kleurenfoto's en kleurentekeningen zou m.i. een inbreuk zijn op de

cultuurhistorische waarde, die het Wandelboekje in zich herbergt. De historische vogelprenten van Eykman zouden vervagen bij de - overigens prachtige - kleurenportretten van de door Wilcke zo kundig vervaardigde tekeningen van diverse insectengroepen en vogels.

Dit alles lijkt een warm pleidooi voor de uitgave van een Wandelboekje, dat vooral appelleert aan de nostalgie van al diegenen, voor wie het Wandelboekje de eerste stap betekende op weg naar hun natuurbeleven. "Het Wandelboekje was het bijbeltje van mijn moeder, die mij mijn eerste plantjes leerde kennen" zo schreef mij een van mijn zeer gewaardeerde adviseurs. Hoewel ik deze meestal oudere natuurliefhebbers het genoeg niet wil ontzeggen van een terugblik op hun jeugd, hoop ik toch voor alles met deze nieuwe druk de mensen van nu en met name de jeugd van nu te bereiken.

Het propageren van het natuurbeleven, dat de basis moet vormen van de gezonde gedachte dat natuur waard is om behouden te blijven, was een eerste taak van Heimans en Thijsses. De Heimans en Thijsses Stichting, mede-uitgever van de nieuwe druk van het Wandelboekje, moet die taak blijven benadrukken. Het is van groot belang, dat in elke generatie weer jongeren opgroeien, die in de geest van Heimans en Thijsses verder werken.

Als ik met deze nieuwe druk van het al bijna een eeuw oude Wandelboekje weer enkele van deze jongeren heb kunnen bereiken, dan is mijn taak volbracht.

Maar ik hoop tevens, dat deze druk van het Wandelboekje vele lezers zal begeleiden op een zeer vertrouwd pad: met Heimans en Thijsses de natuur in!

LITERATUUR

- COESL, M., 1999. Komt makkers, mee naar buiten - De historie van het Wandelboekje. Natuurhistorisch Maandblad 88 (X): 26 - 32.
MENNEMA, J. et al., 1985. Atlas van de Nederlandse Flora 2: 238.
THIJSSSE, JAC.P., 1942. Brief aan Versluys, 22 november 1942.